

ชีวิตและงานของคนเก็บของเก่า ในภาวะวิกฤติโควิด-19

บวร ทรัพย์สิงห์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Email: Borvorn.S@chula.ac.th

วิชา โกมินทร์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าเป็นแรงงานด้านหน้าที่เผชิญความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต และการทำงานก่อนสถานการณ์การระบาด และยังคงเผชิญกับสถานการณ์ความเสี่ยงต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นระหว่างการระบาดของโรคโควิด-19 การศึกษาผลกระทบ และการปรับตัวของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า ระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เป็นการทำความเข้าใจสถานการณ์ที่คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าเผชิญอยู่ในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 อย่างรุนแรง โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ด้วยการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามทั้งผ่านแบบสอบถามออนไลน์ และการสัมภาษณ์โดยตรง ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ และยินดีให้ข้อมูล สามารถรวมข้อมูลจากคนเก็บของเก่าได้ทั้งหมด จำนวน 58 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 คน

ผลการศึกษาพบว่า การระบาดของโรคโควิด-19 ส่งผลให้คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงของโรค และนโยบายของรัฐ ซึ่งทำให้รายได้ลดลง ร้อยละ 59 พร้อมกับสร้างความเครียดความวิตกกังวล และความไม่ไว้วางใจกันภายในครอบครัวและชุมชน รวมถึงสร้างภาระหนี้สินต่อเนื่อง ภายหลังจากการระบาด ทั้งนี้ การบรรเทาความเดือดร้อน เยียวยา และฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ และเศรษฐกิจของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าในช่วงที่มีการระบาดของโรคโควิด-19 รัฐบาลต้องชดเชยรายได้ให้กับคนทำงานให้เพียงพอ และควรให้ความช่วยเหลือปัญหาภาพรวมของคนทำงานที่เป็นผู้มีรายได้น้อยเผชิญร่วมกัน ในขณะที่การฟื้นฟู ภายหลังจากการระบาดจำเป็นต้องส่งเสริมการรวมกลุ่มของกลุ่ม รวบรวมข้อมูล ปัญหาอุปสรรค ความต้องการ และให้การส่งเสริม สนับสนุน และฟื้นฟูตรงตามความต้องการของกลุ่ม

คำสำคัญ: แรงงานนอกระบบ, คนเก็บของเก่า, โควิด-19

Livelihood of the Waste Pickers in the Crisis of COVID-19

Borvorn Subsing

Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

Email: Borvorn.S@chula.ac.th

Wichaya Komin

Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

Abstract

The waste pickers and buyers were an outpost labors who were facing the risks of livelihood before the pandemic situation and still face various risk situations increasing during the COVID-19 pandemic. The purpose of study on the impacts and the adaptation of waste pickers and buyers during the COVID-19 pandemic was to understand a situation that faced by waste pickers and buyers during April - June 2020, which Thailand has faced a severe COVID-19 pandemic. Using Mixed Methods Research with collected data via online and direct interview through accidental sampling's method. The researcher was able to collect data from 58 respondents and 2 in-depth interviews.

The results of the study showed that the waste pickers and buyers has been affected by the situation of COVID-19 and state policy. 59% of waste pickers and buyers had income's decreasing which creating them a stress and anxiety, distrusting within family and community, and creating a continuous debt burden after the outbreak. Therefore, the Thai government should provide assistance and support livelihoods of waste pickers and buyers during the COVID-19 outbreak through income compensation including should provide assistance to the overall problems of the low income labor. Moreover, the rehabilitation after the outbreak, it is necessary for government to promote group forming and gather information on the challenges, problems and needs which requires from the group so that it is able to provide support that meets the needs.

Keywords: Informal worker, Waste pickers, COVID-19

บทนำ

สถานการณ์ปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตราย พบว่า ในปี พ.ศ. 2562 มีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นประมาณ 28.71 ล้านตัน (เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2561 ร้อยละ 3) และของเสียอันตรายชุมชนมีปริมาณ 648,208 ตัน (เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2561 ร้อยละ 1.6) ซึ่งเป็นซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์คิดเป็นร้อยละ 65 และของเสียอันตรายจากชุมชนประเภทอื่น ๆ เช่น แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย ภาชนะบรรจุสารเคมี กระป๋องสเปรย์ ร้อยละ 35 (กรมควบคุมมลพิษ, 2563) สถานการณ์ดังกล่าวถือเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาเรื่องกลิ่น น้ำเสีย การปนเปื้อนสู่ดิน แหล่งน้ำ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพความเป็นอยู่ของประชาชน อย่างไรก็ตามภายใต้การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระหว่างเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2563 และมาตรการของรัฐบาลในการควบคุมสถานการณ์การระบาดภายในประเทศ โดยรัฐบาลมีคำสั่งให้ปิดสถานที่ที่มีคนมารวมตัวกัน และให้งดการจัดกิจกรรมรวมคนจำนวนมากที่มีความเสี่ยงสูงต่อการแพร่ระบาดของโรค การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในทุกเขตท้องที่ทั่วราชอาณาจักร (ปีพีสี ไทย, 2563ก) การประกาศห้ามประชาชนออกนอกเคหสถานในยามวิกาล (เคอร์ฟิว) ทั่วประเทศ (ปีพีสี ไทย, 2563ข) ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ดังกล่าว พบว่า เขตเมืองทั้งกรุงเทพฯ และเมืองท่องเที่ยว มีปริมาณขยะรวมลดลง โดยในพื้นที่กรุงเทพฯ ลดลงจากปกติ 10,560 ตันต่อวัน เป็น 9,370 ตันต่อวัน หรือลดลงร้อยละ 11 จังหวัดภูเก็ต ลดลงจาก 970 ตันต่อวัน เป็น 840 ตันต่อวัน หรือลดลงร้อยละ 13 จังหวัดนครราชสีมา ลดลงจาก 240 ตันต่อวัน เป็น 195 ตันต่อวัน หรือลดลงร้อยละ 19 เมืองพัทยา จาก 850 ตันต่อวัน เป็น 380 ตันต่อวัน หรือลดลงร้อยละ 55 แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 มาตรการล็อกดาวน์ จำกัดการเดินทาง รวมถึงทำงานอยู่บ้าน กลับยิ่งส่งผลให้

ปริมาณขยะพลาสติกจากบริการสั่ง/ส่งอาหารและสินค้าเพิ่มมากขึ้น โดยขยะพลาสติกในเขตกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 60 และเขตเทศบาลนครนครราชสีมาเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 30 (ไทยรัฐออนไลน์, 2563; ทีดีอาร์ไอ, 2563ก) นอกจากนี้ขยะติดเชื้อและหน้ากากอนามัยกลับสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และเพิ่มความเสี่ยงในการแพร่เชื้อโรค (ทีดีอาร์ไอ, 2563ข) ในขณะที่กระบวนการจัดเก็บ คัดแยก และจัดการขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีความเสี่ยงต่อคนทำงานเพิ่มมากขึ้น (บีบีซี ไทย, 2563ค)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ และลักษณะงานของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า พบว่า คนทำงานส่วนใหญ่เผชิญความเสี่ยงใน 3 มิติ (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2561) ประกอบด้วย 1) วิถีชีวิตการทำงาน และสภาพเศรษฐกิจ 2) สุขภาพอนามัย และความปลอดภัยในการทำงาน และ 3) อคติทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 และระหว่างสถานการณ์การระบาดกลับยิ่งทำให้คนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่าเป็นด่านหน้าที่เผชิญความเสี่ยงมากยิ่งขึ้น รวมถึงเข้าไม่ถึงอุปกรณ์ป้องกันโรค (THE STANDARD, 2563) หาของเก่า/การรับซื้อของเก่าทำได้น้อยลง และบางส่วนไม่ได้รับเงินเยียวยาจากทางรัฐบาล (สำนักข่าวไทย, 2563)

อย่างไรก็ตามแม้อาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าจะยังคงมีความเสี่ยงในชีวิตความเป็นอยู่ และการทำงานก่อนสถานการณ์การระบาดและยังคงเผชิญกับสถานการณ์ความเสี่ยงต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นระหว่างการระบาดของโรคโควิด-19 แต่ด้วยคนทำงานกลุ่มดังกล่าวยังเป็นด่านหน้าที่เผชิญกับความเสี่ยงที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมโดยรวม และยังคงต้องรับผิดชอบในการดูแลตนเองและครอบครัวภายใต้งานที่มีความเสี่ยงนั้นตลอดช่วงเวลาของการระบาดด้วย การศึกษาผลกระทบ และการปรับตัวของคนทำงาน

ในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า จึงเป็นการสะท้อนสถานการณ์ และการเอาตัวรอดของคนทำงานที่มีความเสี่ยงและเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของเมือง

วัตถุประสงค์

บทความนี้เป็นการศึกษาผลกระทบ และการปรับตัวของคนทำงาน ในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าระหว่างสถานการณ์การระบาดของ โรคโควิด-19 เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ความเสี่ยง ผลกระทบที่มีผลต่อ การดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพของคนทำงานและครอบครัว รวมถึง การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาผลกระทบ และการปรับตัวของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า มีเป้าหมายเพื่อติดตามผลกระทบ และการปรับตัวของ คนทำงาน ตั้งแต่เริ่มมีการระบาดและระหว่างมีการระบาด มีระเบียบวิธีการวิจัย แบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

การวิจัยเชิงปริมาณ - ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ผ่านแบบสอบถามออนไลน์ในระบบ Google forms และการใช้แบบสอบถาม ร่วมกับการสัมภาษณ์โดยตรงกับคนเก็บของเก่า ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล ทั่วไป ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่จากสถานการณ์การระบาด รวมถึงการรับมือและการปรับตัว ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และผู้ตอบแบบสำรวจยินดีให้ข้อมูล โดยมีนักวิจัย/แกนนำเครือข่าย

แรงงานเป็นผู้ทำการสัมภาษณ์ หรือโทรศัพท์สัมภาษณ์ สามารถรวมข้อมูลจากคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าได้ทั้งหมด จำนวน 58 คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ - โดยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับแกนนำที่เป็นตัวแทนของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า จำนวน 2 คน ในประเด็นด้านความเสี่ยงก่อนและระหว่างสถานการณ์โควิด-19 รวมถึงผลกระทบและการปรับตัวของคนทำงาน เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา ความเสี่ยงผลกระทบ และการปรับตัวของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

อนึ่ง ช่วงเวลาของการศึกษาผลกระทบ การปรับตัวของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า ดำเนินการศึกษาในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2563 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 อย่างรุนแรง ทั้งยังเป็นช่วงที่รัฐบาลและหน่วยงานท้องถิ่นมีมาตรการป้องกัน และเยียวยาอย่างเข้มข้น ซึ่งทำให้การศึกษานี้ได้สะท้อนสถานการณ์ของผลกระทบของสถานการณ์และนโยบายที่เกี่ยวข้องที่มีต่อคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าที่ชัดเจน

ผลการศึกษา

การศึกษาผลกระทบ และการปรับตัวของคนที่ทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 46.83 ปี การศึกษาสูงสุดชั้นประถมศึกษา (ร้อยละ 77.59) ส่วนใหญ่แต่งงานแล้วอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว (ร้อยละ 82.76) และมีสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 4.48 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้มีงานทำเฉลี่ย 2.41 คน หรือมีผู้มีงานทำ คิดเป็นร้อยละ 53.79 ของสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด

เมื่อพิจารณาการเป็นสมาชิก สหิทธิ และสวัสดิการทางสังคม พบว่า คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 50.00) เป็นสมาชิกของเครือข่ายทางสังคมของผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน (ร้อยละ 68.97) และเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ฅาปนกิจ หรือสวัสดิการชุมชน (ร้อยละ 24.14) อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าคนเก็บของเก่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีการจัดตั้ง ส่วนใหญ่มีสิทธิในที่อยู่อาศัย เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย เป็นสมาชิกเครือข่ายทางสังคม และได้รับสวัสดิการของกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าส่วนใหญ่ได้รับสิทธิในการรักษาพยาบาลภายใต้ระบบ หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ร้อยละ 87.93) ในด้านข้อมูลการประกอบอาชีพ และภาระค่าใช้จ่าย พบว่า คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าประกอบอาชีพ ปัจจุบันนี้มาแล้วประมาณ 6 ปี และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่ทำอยู่ในปัจจุบัน อาชีพเดียวโดยไม่มีอาชีพเสริม (ร้อยละ 93.10) และบางส่วนมีปัญหาประวัติทางการเงิน ประวัติการชำระหนี้ไม่ดี (ร้อยละ 5.17) และมีข้อจำกัดในการเข้าถึง แหล่งทุนการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า

(N = 58)

คุณลักษณะทางประชากร	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
ช่วงอายุ		
20-30 ปี	11.11	6
31-40 ปี	25.93	14
41-50 ปี	33.33	18
51-60 ปี	16.67	9
60 ปี ขึ้นไป	12.96	7
รวม	100.00	54
อายุเฉลี่ย (ปี)		46.83
การศึกษาสูงสุด		
ไม่ได้เรียน	10.34	6
ประถมศึกษา	77.59	45
มัธยมศึกษา อนุปริญญา	12.07	7
รวม	100	58
สถานภาพสมรส		
อยู่ด้วยกัน	82.76	48
หย่า/หม้าย	12.07	7
โสด	5.17	3
รวม	100	58
สมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย (คน)		
จำนวนสมาชิกรวม		4.48
จำนวนสมาชิกที่มีงานทำ		2.41

คุณลักษณะทางประชากร	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
การเป็นสมาชิกในเครือข่ายทางสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
กลุ่มอาชีพ	17.24	10
กลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนเดียวกัน	68.97	40
สิทธิในที่อยู่อาศัย		
เจ้าของบ้าน/ห้อง	50.00	29
เช่าบ้าน/ห้อง	36.21	21
อยู่ครอบครัว เพื่อน	13.79	8
รวม	100.00	58
สิทธิในการรักษาพยาบาล		
หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ	87.93	51
ประกันสังคม	8.62	5
ข้าราชการ	3.45	2
รวม	100.00	58
สวัสดิการอื่น ๆ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ออมทรัพย์ ฅมาปนกิจ สวัสดิการชุมชน	24.14	14
ประกันชีวิต/ประกันสุขภาพ/ประกันกลุ่ม	12.07	7
บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ	6.90	4
อาชีพเสริมก่อนโควิด-19		
ไม่มีอาชีพเสริม	93.10	54
มีอาชีพเสริม	6.90	4
รวม	100.00	58
จำนวนปีที่ประกอบอาชีพหลักเฉลี่ย (ปี)		7.19

คุณลักษณะทางประชากร	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
ปัญหาเครดิตบูโร		
มีปัญหา	5.17	3
ไม่มีปัญหา ไม่แน่ใจ	94.83	55
รวม	100.00	58

2) ผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดที่มีผลต่อคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า พบว่า ก่อนที่จะมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 แรงงานนอกระบบมีรายได้เฉลี่ย 11,474.14 บาท และในระหว่างที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ในช่วงที่เก็บข้อมูล) คนเก็บของเก่า/หาของเก่า มีรายได้เฉลี่ย 4,651.32 บาทต่อเดือน หรือลดลง ร้อยละ 59.46 นอกจากนี้ คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า มีรายจ่ายเฉลี่ยเดือนละ 8,155.56 บาท รวมทั้งยังมีภาระผ่อนรถยนต์ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงานด้วยถึงร้อยละ 43.10 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด

ในขณะที่ผลกระทบของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า ได้แก่ ไม่มีเงินซื้ออาหารและของใช้จำเป็น (ร้อยละ 50.00) ไม่มีเงินผ่อนบ้าน/จ่ายค่าเช่าบ้าน (ร้อยละ 46.55) กังวลว่าจะกระจายเชื้อโรคให้ครอบครัว (ร้อยละ 25.86) และสมาชิกในย่านที่อยู่อาศัยไม่ไว้วางใจ (ร้อยละ 24.14)

ตารางที่ 2 ผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดที่มีผลต่อคนเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่า

(N = 58)

ผลกระทบจากสถานการณ์การระบาด	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
รายได้ และรายจ่ายรวมเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)		
รายได้		
- ก่อนโควิด-19		11,474.14
- ระหว่างโควิด-19		4,651.32
รายจ่ายก่อนโควิด-19		
- ก่อนโควิด-19		8,155.56
ผลกระทบจากโควิด-19 (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ไม่มีเงินซื้ออาหารและของใช้	50.00	29
จำเป็น		
ไม่มีเงินผ่อนบ้าน/จ่ายค่า	46.55	27
เช่าบ้าน		
กังวลว่าจะกระจายเชื้อโรคให้	25.86	15
ครอบครัว		
สมาชิกในย่านที่อยู่อาศัย	24.14	14
ไม่ไว้วางใจ		
ไม่มีเงินดูแลผู้อยู่ในอุปการะ	13.79	8
นายจ้าง ลูกค้า เพื่อนร่วมอาชีพ	10.34	6
ไม่ไว้วางใจ		
ไม่มีเงินผ่อนรถยนต์/	8.62	5
จักรยานยนต์		
สมาชิกในครอบครัวไม่ไว้วางใจ	8.62	5

3) การรับมือ และการปรับตัวของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า พบว่า ก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าประมาณการผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือสถานการณ์การระบาดสำหรับตนเองและครอบครัว ได้แก่ การใช้หน้ากากอนามัย (ร้อยละ 81.03) ทำความสะอาดมือด้วยสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ (ร้อยละ 79.31) รับประทานอาหารที่ปรุงสุก และใช้ช้อนตัวเอง (ร้อยละ 63.79) เว้นระยะห่างทางสังคม (ร้อยละ 58.62) และลดพบปะผู้คนในสถานที่ที่มีคนจำนวนมาก (ร้อยละ 55.17) อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการเตรียมการในการป้องกันของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า มีลักษณะเป็นการเตรียมการที่ดำเนินการได้ด้วยตนเอง และไม่เป็นภาระกับค่าใช้จ่ายของครอบครัว

นอกจากนี้ การเอาตัวรอดของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า ส่วนใหญ่ลงทะเบียนขอรับเงินเยียวยาจากรัฐบาลในโครงการเราไม่ทิ้งกัน (ร้อยละ 94.64) ขอรับถุงยังชีพ หรือการสนับสนุน (ร้อยละ 39.66) นำสิ่งของมีค่าไปจำหน่าย จำนอง หรือขาย (ร้อยละ 32.76) และกู้ยืมเงินจากญาติ เพื่อน หรือนายจ้าง (ร้อยละ 17.24) อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการเอาตัวรอดที่คนเก็บของเก่า ดำเนินการน้อย คือ การนำเงินเก็บมาใช้ (ร้อยละ 15.52) กู้เงินจากสถาบันการเงิน (ร้อยละ 8.62) เปลี่ยนอาชีพ หารายได้เสริม (ร้อยละ 6.90) ซึ่งเกิดขึ้นจากความไม่มั่นคงในอาชีพและรายได้ก่อนสถานการณ์การระบาด รายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การรับมือและปรับตัวของคนเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่า

(N = 58)

การเตรียมความพร้อม การรับมือ และการปรับตัว	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
การป้องกัน การเตรียมการ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ใช้หน้ากากอนามัย	81.03	47
ทำความสะอาดมือด้วยสบู่/ เจลแอลกอฮอล์	79.31	46
กินอาหารปรุงร้อน/ ใช้ช้อนตัวเอง	63.79	37
เว้นระยะห่างทางสังคม	58.62	34
ลดพบปะผู้คนในสถานที่ที่มีคน จำนวนมาก	55.17	32
กักตัวเองที่บ้าน	22.41	13
เตรียมและกักตุนอาหาร ให้เพียงพอ	8.62	5
ทำงานที่บ้าน	6.90	4
สร้างความเชื่อใจให้กับ คนรอบข้าง	5.17	3
ตรวจคัดกรองโรค	5.17	3
ปรับปรุงที่อยู่อาศัย	3.45	2
การปรับตัวระหว่างการระบาด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ลงทะเบียนขอรับเงินเยียวยา	94.64	53
ขอรับถุงยังชีพ หรือการสนับสนุน	39.66	23

การเตรียมความพร้อม การรับมือ และการปรับตัว	ภาพรวม (%)	จำนวน (N)
นำสิ่งของมีค่าไปจำหน่าย จำนอง หรือขาย	32.76	19
กู้ยืมเงินจากญาติ เพื่อน หรือนายจ้าง	17.24	10
นำเงินเก็บมาใช้	15.52	9
ขอลดดอกเบี้ย	13.79	8
ขยายเวลาการผ่อนชำระ		
กู้เงินนอกระบบ	13.79	8
กู้เงินจากสถาบันการเงิน	8.62	5
เปลี่ยนอาชีพ ทหารรายได้เสริม	6.90	4

อนึ่ง ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงสถานการณ์ก่อนการระบาด รวมถึงผลกระทบ และการปรับตัวของพนักงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่า ระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ความเสี่ยงจากมิติเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พนักงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่ามักเป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีต้นทุนในการประกอบอาชีพไม่สูง ต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นอาชีพที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก

“...คนในชุมชนแออัดมี 2-3 อาชีพหลัก ๆ คือ ค้าขาย หาของเก่า แรงงานรับจ้าง เป็นแม่บ้าน เป็นยาม แต่ค้าขายก็ต้องลงทุน ใช้เงิน ต้องมีพื้นที่ มีฝีมือ และมีความเสี่ยง ในขณะที่แรงงานรับจ้างก็ต้องมีประสบการณ์ และพอมีกำลังมีแรง แต่คนหาของเก่าลงทุนน้อยกว่า

แค่มียักรยาน หรือเดินหาของก็มีรายได้แล้ว ... แร้งงานที่เป็นรากหญ้า อย่างพวกเรา บางคนยังไม่ได้ออกจากงาน แต่ก็หาของเก่ามาเก็บมารวม ๆ วันละหน่อยแล้วก็มารวม ๆ กันแล้วก็เอาไปขาย อาชีพเก็บของเก่า เป็นเหมือนทางเลือกของคนที่ได้รับผลกระทบ และเป็นเหมือนการเก็บออมของคนจน...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...ถ้าถามว่าเขาอยากเลิก อยากเปลี่ยนอาชีพไหม ส่วนใหญ่เขาไม่อยากจะเลิกหรอก เพราะมันเป็นอาชีพเขา คือแล้วเขาก็ไม่มีโอกาสที่จะไปทำงานอื่น พี่น้องคนจนไม่มีโอกาสไปทำอย่างอื่น ไปเป็นแรงงานรับจ้าง มันก็ไม่ไหว เพราะส่วนใหญ่ก็อายุมากแล้ว คนจ้างเขาก็ไม่เอา ไปสมัครงานโรงงานเขาก็ไม่เอา ก็เลยต้องถือเป็นอาชีพที่ดีที่สุดของคนอย่างเรา...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...หลายครอบครัวพอลูกหลานเริ่มโตขึ้น ทำงาน และมีรายได้ มักบอกให้พ่อ แม่ เลิกประกอบอาชีพหาของเก่า เพราะพวกเขามองว่าเป็นอาชีพที่ต่ำ พออาชีพมันต่ำก็ทำให้คนอื่นมองว่าครอบครัวต่ำไปด้วย มีคนเหยียดหยาม ลูกหลานก็เลยอยากให้หยุดประกอบอาชีพ หรือเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่นแทน ... ส่วนใหญ่คนหาของเก่า เขาจะคิดว่าตัวเองเป็นอิสระอยู่เหมือนกัน วันนี้ไม่ออกก็ไม่ได้ตั้งค้ำ วันนี้ออกก็ได้ตั้งค้ำ ใครจะมองอาชีพว่าต่ำก็ต่ำก็ไม่ได้สนใจ ไม่ได้ขอใครกิน ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้ใคร มันคิดได้หลายอย่าง...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

ความเสี่ยงจากนโยบายของภาครัฐ ปัญหาสำคัญที่สุดก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 คือ การนำเข้าขยะพลาสติกและขยะรีไซเคิลที่มีผลทำให้ราคารับซื้อของเก่าลดลงอย่างมาก ร้านรับซื้อของเก่า และคนเก็บของเก่าเองก็ไม่สามารถ มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ รวมทั้งการซื้อขายขยะปัจจุบันมีการประมูลเพื่อรับซื้อขยะของบริษัท โรงงาน บ้านเรือน สถานที่ราชการ หรือในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้การเข้าไปเก็บขยะ หรือรับซื้อขยะตามบ้านทำได้ยากมากขึ้น เพราะขยะมีผู้ที่ประมูลได้เป็นเจ้าของแล้ว การเข้าไปหาหรือเก็บของเก่าจึงเป็นเรื่องผิดกฎหมาย

“...ราคาของเก่าแต่ก่อนราคาดีมาก เวลาไปเก็บของเก่าที่ไม่เอาขวดแก้วเลยเพราะมันหนักกรด และได้แค้กิโลกรัมละ 50 สตางค์ หาเก็บแต่กระดาษ เศษเหล็ก อลูมิเนียม สายไฟทองแดง พลาสติก เบากว่าและได้ราคาดี พอช่วง 1-2 ปีมานี้ เจออะไรเก็บมาหมด เอาทุกอย่างตอนนี้กระดาษลังจาก 5-7 บาท เหลือกิโลกรัมละ 2 บาท อลูมิเนียม 40-50 บาท เหลือกิโลกรัมละ 23 บาท ราคาของพวกนี้เราแทบไม่รู้เลยว่ามันจะขึ้น หรือจะลง เราไม่รู้ราคาจนวันที่เราจะเอาไปขายที่ร้านรับซื้อ...ประมาณสัก 2-3 ปีที่แล้ว เหมือนว่าจะมีการประมูลเรื่องขยะอะไรสักอย่างหนึ่ง ถ้าเราไปคัดแยกขยะในถังขยะ มันเหมือนกับผิดกฎหมายด้วย เหมือนมีการนำขยะในพื้นที่ไปให้กับคนประมูล จึงห้ามซาเล้งเก็บก็อันนี้เป็นเรื่องยากสำหรับเรา...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

ผลกระทบจากมาตรการการควบคุมโรค สู่ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และสังคม ผลกระทบระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า คนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขยะของเก่าได้รับผลกระทบจากรายได้ที่ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวและภาระหนี้สิน ทั้งนี้สาเหตุเกิดจากมาตรการของรัฐที่ประกาศเคอร์ฟิวทำให้คนเก็บของเก่าซึ่งเก็บของเก่าช่วงเช้ามีด หรือช่วงดึกไม่สามารถออกเก็บของเก่าได้ และร้านรับซื้อบางร้านปิดชั่วคราว นอกจากนี้คนเก็บของเก่าบางส่วนซึ่งออกหาของเก่ามาได้ แต่ก็ไม่สามารถขายของเก่าได้ และไม่สามารถนำของเก่ากลับบ้านได้เนื่องจากการนำความเสี่ยงจากเชื้อโรคกลับมาที่บ้านและชุมชน

“...ผลกระทบหนักที่สุดคือเรื่องรายได้และหนี้สิน ช่วงโควิดหลายคนออกไปหาของเก่าไม่ได้ เพราะมีความเสี่ยงที่จะติดเชื้อ และร้านรับซื้อของเก่าก็ปิดตัว พระลูกจ้างในร้านเขาก็ไม่มี พอร้านขายของเก่าปิดเราก็กินของที่เราไปขายไม่ได้ หาของเก่าแล้วเอามาเก็บไว้ในชุมชนก็ไม่ได้อีก เพราะจะทำให้ชุมชนทั้งชุมชนเสี่ยงติดเชื้อไปด้วย... จากปกติที่ค้นหาของเก่ามีรายได้เป็นรายวัน พอไม่มีรายได้เข้ามาเลยก็ต้องกู้ยืมเงิน ซึ่งส่วนใหญ่ก็กู้ยืมจากเจ้านั้นนอกระบบมาใช้จ่าย เป็นหนี้พอกพูนเพราะรายได้ไม่มีเข้ามา และไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ช่วงโควิดบางครอบครัวมีหนี้สินเพิ่มมา 2-3 หมื่นบาท...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...ช่วงที่รัฐบาลประกาศเคอร์ฟิว มีผลกระทบโดยตรงต่อคนเก็บของเก่าที่ออกหาของเก่าช่วงดึก ๆ ประมาณ 2-3 ทุ่ม หรือเช้ามีดตอนตี 4 ก่อนที่รถขยะจะมาเก็บขยะ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอากาศไม่ร้อน

รถยนต์ไม่มาก และไม่ค่อยมีสายตาของคนทั่วไปมามอง แต่การประกาศเคอร์ฟิว ห้ามออกจากบ้าน ทำให้คนเก็บของเก่าออกไปหาของเก่าไม่ได้ก็ต้องออกไปหาของเก่าช่วงกลางวันกันมากขึ้น ... ช่วงที่โควิดระบอบหนัก บางหมู่บ้านก็ไม่ให้รถซาเล้งเข้า หมู่บ้านไหนที่มี รปภ. หมู่บ้านพวกนี้ไม่ให้เข้าเลย ...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...ช่วงเวลาของการล็อกดาวน์ ทำให้ความรู้สึกไม่เชื่อมั่นเชื่อใจกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายของเก่า เพราะต่างคนก็ต่างกลัวติดโรคกลัวอีกฝ่ายหนึ่งจะแพร่เชื้อ ต่างคนต่างกลัวกัน คนเก็บของเก่ากลัวคนที่อยู่ที่บ้าน และก็กลัวคนที่ร้านรับซื้อ ทำให้การซื้อขายของเก่าทำได้ยากมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ คนในชุมชน คนในครอบครัวก็กลัวกังวลไปด้วย...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

การปรับตัวในด้านเศรษฐกิจ และการทำงาน การปรับตัวระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า คนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่ามีการปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเครียด ความวิตกกังวล และภาระหนี้สินของครอบครัว

“...การปรับตัวของคนเก็บของเก่า มีทั้งการเปลี่ยนเวลาการเก็บของเก่า เอาของเก่าที่สะสมไว้ไปขาย หรือการนำของเก่าที่หามาได้มาเก็บสะสมไว้ก่อนจนกว่าร้านรับซื้อจะเปิด ... การออกไปหาของเก่าแต่ละวันก็จะมิตันทุน มีค่าใช้จ่ายเป็นค่าน้ำมันประมาณ 100-200 บาท

แม้จะไม่สามารถหาและขายของเก่าได้ก็ยิ่งถือว่าดีกว่าอยู่เฉย ๆ เก็บของเก่ามาไว้เพื่อรอขายในวันที่ร้านขายของเก่าเปิด หรือขับรถเอาของเก่าไปขายในบ้านที่ไกลกว่าเดิมเพื่อให้พอมีรายได้เข้ามาบ้าง ในขณะที่บางครอบครัวก็จำเป็นต้องกู้ยืมเงินนอกระบบ เอรารถยนต์ไปเข้าไฟแนนซ์ ยอมเสียดอกเบี้ยยอมผ่อนให้หนานขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงอาชีพไปรับจ้าง...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...คนเก็บของเก่าที่ลำบากมากที่สุด คือ คนเก็บของเก่าที่ต้องออกหาของเก่าทุกวัน เพราะจำเป็นต้องมีเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว เขาก็จะหาของเก่าและไปส่งทุกวัน เขาบอกราคาเท่าไรก็เท่านั้น ยังไงก็ต้องเอาเพราะต้องใช้จ่ายในครอบครัว บางวันร้านรับซื้อของเก่าปิดก็เรียกว่าทั้งครอบครัวไม่มีรายได้เลย ก็ต้องยืมคนอื่นไปก่อน...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

การปรับตัวในด้านการดูแลสุขภาพ และความเป็นอยู่ร่วมกัน

การปรับตัวด้านสุขภาพระหว่างสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 พบว่าคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่าคำนึงถึงความสำคัญของโรคและความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์โรคโควิด-19 มีการป้องกันความเสี่ยงดังกล่าว รวมถึงช่วยส่งเสริมให้กระบวนการรวมกลุ่ม รวมตัวกันภายในกลุ่ม และเครือข่ายกลับมาเข้มแข็งขึ้นอีกครั้ง

“...ทุกคนหันมาใส่หน้ากาก พกเจลล้างมือ ซึ่งก่อนสถานการณ์โควิด คนเก็บของเก่าส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีใครป้องกันความเสี่ยงทางสุขภาพแบบนี้ ไม่ค่อยมีใครใส่หน้ากาก ใส่ถุงมือ เพราะหยิบจับลำบาก ค้นหาของเก่า

ก็ลำบาก กลับมาบ้านเท่านั้นถึงได้อาบน้ำทำความสะอาด ... โควิดช่วยให้คนเก็บของเก่า ต้องปรับเปลี่ยนตัวเองมากขึ้น ทั้งด้านการดูแลความปลอดภัย ใส่หน้ากาก ล้างมือ การทำความสะอาด ที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนเก็บของเก่าเอง ครอบครัว ชุมชน ผู้ชาย และผู้รับซื้อของเก่า ซึ่งต่างจากเดิมที่เราไม่ค่อยได้ดูแล หรือสนใจในเรื่องนี้เท่าที่ควร...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...โควิดทำให้เราเริ่มคิดว่าเชื้อโรคนี้มีอยู่ทั่วไป อาจจะอยู่ในถังขยะ เราต้องระวังมากขึ้น เพราะเชื้อโควิดมันอาจยังไม่ตายอยู่ในถังขยะแล้วบางที่เราก็ไม่รู้ คนที่เป็นโควิดเอาอะไรมาทิ้งถังขยะบ้าง พอจับปุ๊บมันก็ติดปั๊บ อันเนี่ยเรากลัวมากขึ้น แต่ก่อนไม่ใส่แมส ไม่ใส่ถุงมือ แต่ตอนนี้อยากจะใส่ถุงมือที่เป็นพลาสติกเลย แต่ถุงมือพลาสติกใส่ลำบากเวลาหิ้วออก มันจะร้อน เหนอะหนะ อบอุ่นมาก ... ส่วนน้ำที่เตรียมไปส่วนมากเป็นน้ำสำหรับกิน ไม่ใช่สำหรับล้างมือ แต่เดี๋ยวนี้ถือว่าดีกว่าแต่ก่อนมาก ทุกที่มีตู้น้ำให้กดน้ำ หยอดเหรียญ 1 บาท ก็ได้น้ำจะล้างมือล้างเท้า ล้างหน้าก็ได้ ไปตรงไหน หมู่บ้านไหนก็มีตู้กดน้ำให้บริการ...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...ตอนเกิดโควิด การรวมกลุ่ม หรือความเป็นชุมชน ช่วยให้เราสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ เวลามันเกิดปัญหาอะไรก็แล้วแต่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม โควิด หรือเป็นอะไรที่มันมีผลกระทบกับคนจน คนจนจะรวมตัวกัน แล้วก็พึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนนี้ก็เป็นแบบนี้ เรารวมตัวและพึ่งพากัน รวมตัวกันคุยกันพูดคุย หาทางออกร่วมกัน...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม 2563)

บทเรียน และสถานการณ์ภายหลังการระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า มาตรการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบโครงการเราไม่ทิ้งกันมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้คนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่าดำเนินชีวิตอยู่ได้ในภาวะวิกฤติ

“...เงินเยียวยา 5,000 บาท ถือเป็นนโยบายที่ทำให้เศรษฐกิจ และชีวิตของเรายังพอไปได้ เรียกได้ว่าพอให้คนไม่ต้องออกมาประท้วง วุ่นวาย ถ้ามันเกิดระบอบข้าจริง ๆ ถ้าจะให้มันก็ต้องให้แบบถ้วนหน้า เพราะบางคนกรอกในระบบไม่ได้ บางคนใช้โทรศัพท์ธรรมดา ไม่มีหน่วยงานรัฐ หน่วยงานไหนเข้ามาช่วยสนับสนุนและช่วยเหลือ ต้องช่วยเหลือกันเอง...”
(ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

อาชีพเก็บของเก่าถือเป็นอาชีพที่มีความสำคัญ และความจำเป็นต่อประชากรกลุ่มหนึ่งที่มีทางเลือกและโอกาสในชีวิตไม่มาก เป็นอาชีพที่ช่วยให้ประชากรกลุ่มดังกล่าวสามารถมีความมั่นคงในชีวิตและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การสนับสนุนการรวมกลุ่ม เงินทุนประกอบอาชีพ หรือการให้ความช่วยเหลือ เพื่อลดข้อจำกัดต่าง ๆ เป็นแนวทางที่ช่วยให้คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“...ในระยะยาวอาชีพขายของเก่าก็ยังไม่แน่นอน ไม่ใช่เพราะของเก่าหายาก หรือปัญหาเรื่องความเสี่ยงที่จะติดโรค แต่เพราะราคาของเก่าเปลี่ยนแปลงและลดลงมามาก ทำให้คนหาของเก่า มีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายในครอบครัว ... ภายหลังสถานการณ์โควิด ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศก็ค่อนข้างแย่ลง คนจะประหยัดซื้อของ และเอาของเก่ามาขายน้อยลง การหาและรับซื้อของเก่าก็จะยากขึ้น ...

การช่วยเหลือให้คนเก็บของเก่าอยู่ได้อย่างยั่งยืนที่สุด คือ การส่งเสริมให้ราคาของเก่ากลับมาดีขึ้น หากทำให้ราคาของเก่าดีขึ้น คนทำอาชีพนี้ก็จะยังประกอบอาชีพอยู่ได้...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

“...อาชีพเก็บของเก่าอาจจะเป็นอาชีพที่จำเป็นอยู่สำหรับคนกลุ่มหนึ่ง ช่วงอายุหนึ่ง ระดับการศึกษาแบบหนึ่ง ต้นทุนในการประกอบอาชีพแบบหนึ่ง ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปประกอบอาชีพอื่นได้ยากหน่อย แต่อาชีพเก็บของเก่าก็เป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงทางสุขภาพ ความเสี่ยงจากราคาของเก่า ... การฝีกอาชีพ สนับสนุนเงินทุนสำหรับเริ่มต้นอาชีพใหม่ หรือการอบรมเพื่อเพิ่มประสบการณ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพจากเก็บของเก่าไปทำอาชีพอื่น ในขณะที่คนเก็บของเก่าต้องการอย่างเดี๋ยวก็คืออยากให้ราคาของเก๋าราคารับซื้อสูงขึ้นกว่าเดิม หรือการทำศูนย์รับซื้อขยะ ธนาคารขยะชุมชนก็เป็นทางเลือกหนึ่ง...” (ผู้ให้ข้อมูลเพศหญิงท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563)

ทั้งนี้ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่า ชี้ให้เห็นสถานการณ์ความเสี่ยงของคนทำงานก่อนสถานการณ์การระบาดและผลกระทบที่เกิดขึ้นระหว่างการระบาดที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ การทำงาน และรายได้ของคนทำงานซึ่งมีแนวโน้มที่คุณภาพชีวิตของคนทำงานในอาชีพเก็บของเก่าหรือรับซื้อขายของเก่าลดลง และเผชิญความเสี่ยงตามลำพังมากขึ้น

สรุปผล และอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า คนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า เป็นคนทำงาน ที่ได้รับความเสี่ยง และผลกระทบก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย และอคติทางสังคม ในขณะที่ การระบาดของโรคโควิด-19 คนทำงานได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรง ของโรค และนโยบายของรัฐที่ทำให้คนทำงานมีรายได้ลดลงกว่าร้อยละ 59 และสร้างความเครียดความวิตกกังวล และความไม่ไว้วางใจกันภายในครอบครัว และชุมชน รวมถึงสร้างภาระหนี้สินต่อเนื่องภายหลังการระบาด

สถานการณ์ ผลกระทบ และการปรับตัวของคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อ ขายของเก่า มีความเกี่ยวข้องโดยตรงต่อสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เนื่องจากการดูแลสุขภาพ ความปลอดภัย และสภาพแวดล้อม รวมถึงการกำจัดขยะ อย่างมีประสิทธิภาพตามหลักสุขาภิบาล ทั้งกระบวนการเก็บรวบรวม ขนส่ง และการกำจัดมีผลต่อสุขภาพ ลดการระบาด และการแพร่กระจายของโรค ดังที่บทความวิชาการเรื่อง “ขยะมูลฝอย: ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 เป็นอย่างไร” (ศิริพร คำวานิล, 2563) สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์การแพร่ระบาดที่ส่งผลให้ ปริมาณขยะประเภทพลาสติกและขยะที่ติดเชื้อเพิ่มสูงขึ้น และอาจเป็นอันตราย ต่อสภาพแวดล้อม คนเก็บของเก่า และชุมชนหากกระบวนการจัดการไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานศึกษาที่ผ่านมาช่วยสะท้อนให้เห็นภาพความเสี่ยงด้านสุขภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ และอคติต่าง ๆ ที่สังคมมีต่อคนเก็บเก่า ซึ่งพบว่าผู้มีอาชีพดังกล่าว ส่วนใหญ่มีการดูแลสุขภาพยังไม่เหมาะสม (ดิษฐพล ใจซื่อ และเกษราวัลณ์ นิลรวงกูร, 2560) มีสุขภาพอนามัย สุขภาพกาย สุขภาพสังคมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีสุขภาพจิตในระดับดี (ฐิติรัตน์ อำไพ, 2547) รวมถึงมีรูปแบบการดำเนินชีวิต และการทำงานคนเก็บของเก่าในกรุงเทพมหานครมีรูปแบบที่สอดคล้องกับ

งานศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนเก็บของเก่าในภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ (จิระวัฒน์ ญาณโสภณ, 2546; ชลลดา แสงมณี, 2554; พรศิริ กาศย์แก้วสิน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2563) รวมถึงการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนเก็บของเก่า ในต่างประเทศด้วย (Gidwani, 2015) ซึ่งภาพส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นว่าคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่าเป็นคนที่มีความไม่ปลอดภัยในชีวิตและงานที่ทำอยู่ ตั้งแต่ก่อนสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 อย่างไรก็ดี บทความวิถีชีวิต และโลกทัศน์ของคนเก็บขยะ กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี โดย พรศิริ กาศย์แก้วสิน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ (2563) ก็สะท้อนมุมมองโลกทัศน์เชิงบวกของผู้ประกอบอาชีพ ที่ถือเป็นกลุ่มคนที่ขยัน เป็นอาชีพสุจริตที่มีคุณค่า ช่วยหล่อเลี้ยงให้คนจนมีรายได้ มาจนเจือครอบครัว รวมถึงเป็นอาชีพที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงของกลุ่มคนเก็บของเก่า และคนทำงานกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ และความเสี่ยงใกล้เคียงกัน ภายใต้สถานการณ์ระบาดของโรค โควิด-19 เช่น นโยบายล็อกดาวน์มีผลทำให้การเก็บ คัดแยก เคลื่อนย้ายของเก่า ทำได้ยากมากขึ้น การปิดสถานที่รับซื้อชั่วคราว การไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพื้นที่ การไม่ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ในการป้องกันโรค ตลอดจนถูกกดราคารับซื้อ ของเก่าลง (Chen, 2020) ในขณะที่แรงงานนอกระบบกลุ่มอื่น ๆ ก็เผชิญกับ ปัญหาการไม่มีรายได้ รวมถึงรายได้ที่ลดลงอย่างมากในช่วงโควิด-19 (Chakraborty, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับผลกระทบที่คนเก็บของเก่าในประเทศไทยเผชิญอยู่นอกจากนี้ การบรรเทาสถานการณ์ปัญหา การเยียวยา และฟื้นฟู ภายหลังจากสถานการณ์ การแพร่ระบาดถือเป็นเรื่องจำเป็น และเป็นโอกาสสำคัญในการเปลี่ยนแปลง มุมมองของสังคม เพื่อยอมรับคนเก็บของเก่า และคนทำงานนอกระบบอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Chen, M., 2020) ซึ่งสอดคล้อง

ตามแนวทางในการสร้างการยอมรับและให้คุณค่าแก่คนทำงานตามความเห็นของคนเก็บเก่าในประเทศไทยเสนอไว้

ข้อเสนอแนะ

สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ช่วยสะท้อนให้เห็นความเสี่ยงของคนทำงานนอกระบบ โดยเฉพาะกลุ่มคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า ทั้งนี้ แนวทางในการบรรเทาความเดือดร้อนและฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ รายได้ และเศรษฐกิจของคนทำงาน ดังนี้

ข้อเสนอแนะเร่งด่วนในช่วงที่มีการระบาดของโรคโควิด-19

1) รัฐบาลต้องชดเชยรายได้ให้กับคนทำงานให้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต และการใช้จ่ายภายในครอบครัว โดยลดอุปสรรคในการเข้าถึง ตรวจสอบ และคัดกรอง

2) การให้ความช่วยเหลือสถานการณ์ปัญหาภาพรวมของคนทำงานที่เป็นผู้มีรายได้น้อย เช่น ปัญหาภาระค่าใช้จ่าย ค่าสาธารณูปโภค ค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า ค่าเช่าบ้าน/หน้าร้าน ค่าผ่อนชำระหนี้ ค่าดูแลผู้สูงอายุในอุปการะ ปัญหาความเครียด ความวิตกกังวลของคนทำงาน รวมถึงการให้วงเงินกู้ยืมฉุกเฉินสำหรับคนทำงาน

ข้อเสนอแนะภายหลังการระบาดของโรคโควิด-19

การส่งเสริมการรวมกลุ่มของกลุ่มคนเก็บของเก่า หรือรับซื้อขายของเก่า เพื่อรวมข้อมูลของกลุ่มคนทำงาน ปัญหา อุปสรรค ความต้องการของกลุ่มคนทำงานในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนองค์ความรู้ และทรัพยากรสำหรับส่งเสริม สนับสนุน เยียวยา และการฟื้นฟูตรงตามความต้องการของกลุ่ม

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้พัฒนาขึ้นจากโครงการวิจัยการศึกษาผลกระทบ การปรับตัว และการเปลี่ยนแปลงของแรงงานนอกระบบในพื้นที่เมืองจากสถานการณ์โรคโควิด-19 ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับการสนับสนุนการทำงานวิจัย องค์กรความรู้เรื่องแรงงานนอกระบบ และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานอาชีพ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัมสี่ภาค และศูนย์ประสานงานเพื่อการวิจัยแรงงานแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมควบคุมมลพิษ. (2563). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี

2562. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://www.pcd.go.th/publication/8013/>.

กัมปนาท เบ็ญจนาวี. (2561). **ชนชั้นเสี่ยงในเมืองท่องเที่ยว: กรณีศึกษา**

พนักงานจัดเก็บขยะของเทศบาล.

จีระวัฒน์ ญาณโสภณ. (2546). **คนเก็บขยะในชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่.**

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/136997>.

ชลลดา แสงมณี. (2554). **คนทล็บ กลุ่มคนเก็บขยะยังชีพ โรงงานกำจัดขยะ.**

จังหวัดนครศรีธรรมราช.

ฐิติรัตน์ อำไพ. (2547). **วิถีชีวิตการทำงานกับภาวะสุขภาพอนามัยของผู้มี**

อาชีพเก็บขยะ กรณีศึกษาชุมชนกองขยะหนองแวม. วิทยานิพนธ์พัฒนา

แรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์,

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ดิษฐพล ใจชื่อ และเกษราวัลณ์ นิลวรังกูร. (2560). “การดูแลตนเองของแรงงาน
เก็บขยะ”. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ, 35(1): 37-45.
[ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jnated/article/view/85295>.
- ทีดีอาร์ไอ. (2563ก). ขยะพลาสติกจากฟู้ดเดลิเวอรี: อิ่มท้องอย่างไร โดยไม่
กระทบสิ่งแวดล้อมในช่วงล็อกดาวน์โควิด-19. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก
<https://tdri.or.th/2020/05/plastic-waste-from-food-delivery-services-in-covid-19-lockdown/>.
- ทีดีอาร์ไอ. (2563ข). ชาวพุทติ้ง: ทิ้งหน้ากากอนามัยอย่างไรให้ปลอดภัยกับสังคม
และสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก
<https://tdri.or.th/2020/04/how-to-dispose-of-used-face-mask/>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2563). ขยะพลาสติกพุ่ง 60% ช่วงโควิด-19. [ออนไลน์].
สืบค้นจาก
<https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1854356>.
- บีบีซี ไทย. (2563ก). ไวรัสโคโรนา: รัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉินทั่วประเทศ 26
มี.ค.-30 เม.ย. สกัดโควิด-19 ยังไม่สั่ง “ปิดประเทศ-ปิดเมือง-ปิดบ้าน”.
[ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52030713>.

ปีซีซี ไทย. (2563ข). โควิด-19: เคอร์ฟิว 24 ชม. ในไทยยังเป็นแค่ “ข่าวปลอม” แล้วมีประเทศไหนบ้างที่สั่ง “ปิดบ้าน” สกัดไวรัสโคโรนา. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52240044>.

ปีซีซี ไทย. (2563ค). โควิด 19 : สถานการณ์ขยะในกรุงเทพฯ เป็นอย่างไร ในช่วงล็อกดาวน์. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-52817608>.

พรศิริ ภาพย์แก้วสิน และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. (2563). “วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของคนเก็บขยะ กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี”. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 13(2): 361-390. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/wjss/article/view/242033>.

ศิริพร คำวานิล. (2563). “ขยะมูลฝอย: ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 เป็นอย่างไร”. วารสารพยาบาลสาธารณสุข, 34(2). [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/phn/article/download/245801/166768/>.

สำนักข่าวไทย. (2563). เปิดขึ้นทะเบียนชาเลี้ยง อีกหนึ่งอาชีพกระทบโควิด-19. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก <https://tna.mcot.net/tna-430377>.

สำนักข่าว THE STANDARD. (2563). ‘พนักงานเก็บขยะ’ นักรบด่านหน้า
 สมรภูมิโควิด-19 และความเสี่ยงที่ต้องเผชิญ. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก
<https://thestandard.co/garbage-collectors-is-the-front-line-soldier-fighting-coronavirus/>.

ภาษาอังกฤษ

Chakraborty, S. (2020). “COVID-19 and Women Informal Sector
 Workers in India”. *Economic & Political Weekly*, 55(35): 17.

Chen, M. (2020). “COVID-19, Cities and Urban Informal Workers: India
 in Comparative Perspective”. *The Indian Journal of Labour
 Economics*, 63(1): 41-46.

Gidwani, V. (2015). *The work of waste: inside India's infra-
 economy*.

สัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้ข้อมูล เพศชายท่านหนึ่ง. 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563. สัมภาษณ์.

ผู้ให้ข้อมูล เพศหญิงท่านหนึ่ง. 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563. สัมภาษณ์.